

اثر بخشی برنامه تربیت جنسی در پیشگیری از سوء استفاده جنسی (دانش و نگرش جنسی) و جرأت ورزی دختران نوجوان مقیم مرکز نگهداری بهزیستی

زینب آرامش^۱

^۱ کارشناسی ارشد روانشناسی و آموزش کودکان استثنائی

چکیده

هدف این پژوهش تعیین " تأثیر برنامه تربیت جنسی در پیشگیری از سوء استفاده جنسی (دانش و نگرش جنسی) و جرأت ورزی دختران نوجوان مقیم مرکز نگهداری بهزیستی " بود. روش پژوهش نیمه آزمایشی با طرح پیش آزمون - پس آزمون و با گروه آزمایش و گواه بود. جامعه این پژوهش شامل کلیه دختران ۱۱-۱۴ ساله ی مرکز نگهداری مؤسسه ی راه فرشتگان آسمانی تحت نظارت سازمان بهزیستی قزوین بود. در این پژوهش تعداد ۱۴ دختر با روش نمونه گیری داوطلبانه انتخاب شدند و ۷ نفر به صورت تصادفی به گروه آزمایش و ۷ نفر تصادفی به گروه گواه اختصاص یافتند. گروه آزمایش ۸ جلسه و در هر جلسه به مدت ۴۵ - ۶۰ دقیقه با در نظر گرفتن اصول اخلاقی پژوهش تحت آموزش تربیت جنسی قرار گرفتند، ضمناً هر دو گروه در پیش آزمون و پس آزمون در پرسشنامه آگاهی از پیشگیری سوء استفاده جنسی کودکان A-CSA-P و مقیاس قاطعیت در نوجوانان ASA مورد ارزیابی قرار گرفتند. یافته های حاصل از تحلیل کوواریانس نشان داد که برنامه تربیت جنسی بر پیشگیری از سوء استفاده های جنسی مؤثر واقع نشد اما بر جرأت ورزی نوجوانان دختر در مراکز نگهداری در شهر قزوین تأثیر مثبت داشت.

واژه های کلیدی: تربیت جنسی، پیشگیری از سوء استفاده جنسی، جرأت ورزی، دختران نوجوان

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه:

نوجوانی^۱ یک مرحله انتقالی توسعه جسمی و روانی انسان است که به طور کلی در طول دوره ای از بلوغ تا بزرگسالی اتفاق می افتد. سازمان جهانی بهداشت، نوجوانی را دوره ای از رشد و تکامل انسان معرفی می کند که پس از دوران کودکی و قبل از دوران بزرگسالی قرار گرفته است. این دوران در طی سالهای بلوغ یک مرحله مهم در رشد فرد می باشد که با تغییرات زیستی مانند تکامل دستگاه باروری و جنسی، جهش رشد قد و وزن، رشد اسکلتی، تغییرات روانشناختی^۲ و شخصیتی و تکمیل و مشخص شدن جایگاه اجتماعی فرد در جامعه همراه است، لذا در هنگام بلوغ است که نوجوان با امور جنسی آشنا می گردد و در واقع می توان گفت آدمی در هیچ یک از مراحل زندگانی، مانند مرحله نوجوانی، به شناخت بدن، طرز کار و ارتباط اعضاء و وظایف مربوط به آنها نیازمند نیست. آشنایی با پدیده های نوظهور جنسی و طرز صحیح مقابله با آنها یکی از اساسی ترین نیازهای نوجوانان در این مرحله از زندگی است (مستوفی و همکاران، ۱۳۹۵).

یکی از مهم ترین موضوعات مشکل ساز با بحث تخلف جنسی^۳ در مؤسسات مربوط به کودکان و نوجوانان این است که شرایطی ایجاد می شود که متخلفین می توانند به طور مرتب برای تماس جنسی به کودکان و نوجوانان دسترسی داشته باشند و فرصت سوء استفاده جنسی از کودکان و همچنین کاهش احتمال گزارش آن به مسئولین مؤسسه ایجاد شود، لیکرک و کال^۴ (۲۰۱۵) مشخص کردند که بیشتر از نصف متخلفین نمونه آنها ۵۲٪ فقط با این هدف که بتوانند به بچه ها دسترسی داشته باشند به دنبال کار در این مؤسسات بودند (رفتار علی آبادی، محمد رضا، ژیان طبسی، مریم، مفاخری، حنا، رفتار علی آبادی، الهه، ۲۰۱۵).

هنگامی که سخن از تربیت و جنبه های مختلف آن به میان می آید مفاهیمی همچون تربیت دینی، اجتماعی و اخلاقی به ذهن متبادر می گردد در صورتی که مقوله تربیت چیزی بیش از جنبه های ذکر شده است. یکی از حوزه های چالش برانگیز تعلیم و تربیت در جوامع مختلف، از جمله جامعه ی ما، تربیت جنسی^۵ است که همواره به دلیل وجود پاره ای از ابهام ها و سوء تفاهم های نظری، فکری و نیز موانع اجرایی با مشکلات فراوانی دست به گریبان بوده است و همین امر زمینه ساز ایجاد و بروز بسیاری از معضلات اجتماعی و انحراف های رفتاری در میان نسل جوان و صرف هزینه های سنگین برای مقابله با این انحراف ها است (پاژنگ، ۱۳۹۶).

تربیت جنسی مجموعه اقدامات و تدابیر تربیتی است شامل آموزش آداب و ضوابط، هدایت، مراقبت و به کارگیری اصول، روشها ی درست که موجبات رشد غریزه جنسی^۶ در جهت تعالی و تکامل شخصیت جنسی کودک فراهم گردد و یا بتواند از این غریزه به نحو مطلوب در رشد فردی و اجتماعی استفاده کند (محمد بیگی، فقیهی، ناطقی، ۱۳۹۶).

^۱youth^۲psychological changes^۳Sexual abuse^۴Liqueur and Cal^۵sexual training^۶sexual instinct growth

با توجه به اینکه والدین نخستین، مهمترین و در دسترس ترین افراد جهت تربیت نوجوانان بوده و از آنجائی که خانواده مهمترین حامی نوجوانان در حل مشکلات بهداشتی می باشد و بیشتر تصمیم گیریها در مورد مراقبتهای بهداشتی نوجوانان با نظر آنها صورت می پذیرد، نقش و اهمیت والدین در آموزش مسائل جنسی بسیار حائز اهمیت می باشد تربیت جنسی کودکان و نوجوانان از دغدغه های اصلی و مهم والدین است که در موارد بسیاری مشاهده شده رفتار والدین در این زمینه، تبعات جبران ناپذیری را بر روح و ذهن کودکان باقی گذاشته است به گونه ای که آثار و اغماض آن در سنین بزرگسالی هم وجود داشته است و اغماض والدین از آگاه نمودن فرزندان سبب شده کودکان با دانش جنسی^۷ کمتر، در معرض شروع فعالیتهای زود هنگام یا رابطه جنسی محافظت نشده قرار گیرند (مستوفی و همکاران، ۱۳۹۵).

خانواده ها می توانند انتخاب کنند که کودکان و نوجوانان را تنها بگذارند تا آنها راهشان را در میان انبوه اطلاعات جزئی و غلط، محتوای موجود در اینترنت یا اطلاعات دریافتی از همسالان را بدون توجه به درستی یا نادرستی اطلاعات به دست آمده پیدا کنند یا اینکه با چالشی روبه رو شوند که شفاف سازی، دانش خوب و تربیت جنسی علمی مبتنی بر ارزشهای جهانی، احترام و حقوق بشر را فراهم می کند، تربیت جنسی جامع^۸ می تواند تغییر بنیادینی در مسیر شیوع بیماریها ایجاد کند و کودکان و نوجوانان در مورد توقعاتشان از تربیت جنسی بهتر و بیشتر آگاه می شوند (صادقی، ۱۳۹۸).

در سال های اخیر، مطالعات موجود در زمینه ارتقای سلامت بر اهمیت انتخاب گروه های هدف پرخطر، به جای گزینش جمعیت کلی نوجوانان تأکید کرده اند. با این رویکرد، تأکید اساسی بر گروه هایی از کودکان و نوجوانان صورت می گیرد که بیشتر مستعد آسیب و در معرض مشکلات بهداشتی هستند دولت سالانه هزینه های زیادی را برای نگهداری و مراقبت از کودکان و نوجوانان بی سرپرست^۹ در ایران می پردازد، امروزه بیش از ۸ میلیون کودک در سراسر جهان در این مؤسسات زندگی می کنند. محیط خانواده که محیط طبیعی و به هنجار زندگی است، مناسب ترین محل برای شکل گیری و تثبیت رفتارهای بهداشتی می باشد و این در حالی است که دختران مقیم مراکز شبانه روزی^{۱۰} از داشتن این شرایط بی بهره اند. آن ها در این سن بحرانی دچار مشکلات بسیاری می شوند و اغلب برای سؤالات بی شمار خود جوابی نمی یابند. سرمایه گذاری در تأمین سلامت این گروه سنی، به سبب نقش دوگانه دختران در سلامت جامعه و سلامت نسل های آینده، یکی از اصلی ترین مسیرها برای تحقق اهداف توسعه هزاره است (عزتی آراسته، شبیری، پارسا، محمدی، ۱۳۹۶).

جرأت ورزی یا رفتار جرأت ورزانه از مؤلفه های مهم در روابط انسانی است سطوح پایین رفتار جرأت ورزانه با روان رنجوری و انواع اختلالات روانی مثل افسردگی، اضطراب و مشکلات روان تنی ارتباط دارد (خرمایی و زارع، ۱۳۹۵).

یکی از مهارت های ارتباط مؤثر، جرأت ورزی^{۱۱} است. افرادی که از مهارت جرأت ورزی (حد وسط برخورد منفعلانه و پرخاشگری) بی بهره اند، نمی توانند از خودشان دفاع نمایند؛ بنابراین غالباً در برخورد با دیگران منفعل، پشیمان و ترسو بوده و به جای اهمیت به نیازها و خواسته خود، از خواسته ها و نظر دیگران تبعیت می کنند. جرأت ورزی، یعنی دفاع از حقوق

^۷sexual Knowledge

^۸comprehensive Sexual Education

^۹unattended teens

^{۱۰}my daughters take me home

^{۱۱}daring

خود^{۱۲} و بیان افکار و احساسات خویش که به شیوه ی مستقیم صادقانه و مناسب انجام شود. افراد جرأت ورز برای خود و دیگران احترام قائل هستند. آنها منفعل نیستند و ضمن اینکه به خواسته ها و نیازهای دیگران احترام می گذارند اجازه نمی دهند دیگران از آنها سوء استفاده کنند و به شیوه قاهرانه با آنان ارتباط برقرار کنند (گلی نژاد و موسی زاده ، ۱۳۹۱) .

بیان مسأله :

سوءاستفاده جنسی^{۱۳} یکی از مهمترین آسیبهای اجتماعی است که ارتباط قوی با عملکرد روانی و اجتماعی افراد داشته و اغلب پیامدهای منفی برای قربانیان خود به جای می گذارد (کلاینکه^{۱۴}، ۲۰۱۰) . به طور معمول ، در قربانیان سوءاستفاده جنسی ، بسیاری از اختلالات روانشناختی از جمله افسردگی، عزت نفس پایین ، وابستگی به مواد ، رفتار پرخاشگرانه ، اندیشه پردازی پارانوئید ، اختلال استرس پس از آسیب ، و اختلالات خلقی و افزایش خطر رفتار خودکشی، اختلالات شخصیت مرزی و اختلالات تجزیه ای مشاهده شده است (احدی ، ۲۰۰۵) . در پژوهشی دیگر اینگونه مطرح شده است که قربانیان سوءاستفاده جنسی، در تعادل عاطفی، جسمانی، شناختی و اجتماعی شدن، دچار مشکل هستند و علاوه بر این، دچار مسائلی همچون احساس عدم عزت نفس و بینش صحیح در تشخیص مشکلات روانی خود هستند(پوتنام^{۱۵}، ۲۰۰۳). همچنین قربانیان سوءاستفاده جنسی در دوران کودکی، مستعد ابتلا به اختلالات روانپزشکی بوده و اغلب بسیاری از بیماریهای روانی و جسمی را در طول زندگی خود تجربه می کنند (ویلسو^{۱۶}، ۲۰۱۰ ؛ به نقل از میر شاهی ، مهری . قادری ، علیرضا . معینی زاده ، مجید . ۱۳۹۴) .

بحث درمورد عواقب ناشی از سوء استفاده جنسی ، زمانی که ما درحال توسعه یک طرح مراقبت از کودک برای پیشگیری از سوء استفاده بیشتر هستیم ، درک ما از عوامل متعدد استرس زا که بسیاری از قربانیان سوء استفاده جنسی آن را دارا هستند یا در معرض ابتلا به آن هستند بسیار مهم است . سوء استفاده جنسی یک تجربه پیچیده زندگی است نه یک اختلال یا بیماری (رفتار علی آبادی و همکاران ، ۲۰۱۵) .

چگونگی پیشگیری از سوء استفاده جنسی در مؤسسات مربوط به کودکان و نوجوانان بنا به دلایل متعددی یکی از نگرانی های مهم به شمار می آید زیرا شواهد نشان می دهد که متخلفین جنسی وقتی توسط این سازمانها و مؤسسات استخدام می شوند این فرصت را دارند تا برای سالهای متمادی و قبل از اینکه شناسایی و دستگیر شوند از بچه ها سوء استفاده کنند . بدین منظور و با یک دید پیشگیرانه از وقوع جرم در مکانها لکلرک و همکاران (۲۰۱۵) گزارش ۳۲ مجرم جنسی را که در مؤسسات مربوط به کودکان و نوجوانان از جمله مدرسه مرتکب تخلف جنسی شده بودند مورد بررسی قرار دادند و بیشتر بر اطلاعاتی از متخلفین متمرکز شدند ، لکلرک و همکاران (۲۰۱۵) بر اساس گزارش متخلفین در بررسی اینکه متخلفین چگونه فرزندان را

^{۱۲}defend your rights

^{۱۳}Sexual abuse

^{۱۴}kleinke

^{۱۵}putnam

^{۱۶}Wilso

در بافت مؤسسات انتخاب می کردند بیان می کنند که اکثر متخلفین جنسی گزارش کردند که آنها بچه هایی را انتخاب می کردند که می دانستند نوعی از تماس جنسی را در گذشته داشته اند یا بچه هایی را که در مورد رابطه جنسی اطلاعات زیادی داشته بودند. در ۵۲٪ موارد آنها در خانه خودشان و در ۳۰٪ موارد در ماشین و در ۲۶٪ موارد آنها یک مکان مجزا و خلوت را برای انجام کار خود در نظر می گرفتند (رفتار علی آبادی و همکاران، ۲۰۱۵).

طبق گزارش سازمان بهداشت جهانی^۷ در سال ۲۰۱۷، ۲۶٪ از کودکانی که در سراسر جهان آزار دیده اند مورد استثمار جنسی نیز قرار گرفته اند و طبق این گزارش ۱۸٪ از قربانیان سوء استفاده جنسی دختر و ۸٪ آنها پسران هستند با این حال تنها ۱٪ از کودکانی که در معرض آزار جنسی قرار گرفته اند توانسته اند کمک تخصصی دریافت کنند (رفائی شیرپاک، ۲۰۱۷).

یکی از گرایز مهم و اساسی غریزه جنسی^۸ است که نقش مهمی در چگونگی شکل گیری شخصیت انسان دارد. اهمیت ارضای این نیاز به ویژه در مراحل بلوغ و بعد آن به میزانی است که می توان گفت هر کس دارای شخصیت جنسی^۹ مخصوص به خودش است. تربیت جنسی باید در یک برنامه ریزی زمان بندی شده متناسب با مقتضیات سنی و به پیروی از عقل و مبتنی بر شناخت نیازها و قابلیت های افراد صورت گیرد عدم توجه به شرایط سنی و ذهنی در هر مرحله از رشد و طرح شتاب زده ای مسائل جنسی می تواند آسیب زا باشد و ناهنجاریهایی را به وجود آورد که فلسفه ی تربیت و رشد ناسازگارند (فرمهبینی فراهانی، ۱۳۹۶).

تربیت جنسی کودکان و نوجوانان در عصر حاضر یکی از دغدغه های اصلی خانواده هاست این نوع تربیت زیرمجموعه ای از نظام تعلیم و تربیت است و در اسلام نیز این تربیت مورد توجه قرار گرفته است. تربیت جنسی کودکان، آموزش مسائل جنسی در حد فهم و درک آنها است به گونه ای که باعث انحراف جنسی آنها نشود. کودکان باید بدانند که روابط با همجنس و جنس مخالف چگونه است امروزه متأسفانه در جامعه ی ما، منابع غیر صحیح برای پاسخ گوئی به نیازهای جنسی کودکان فراوان است به همین دلیل خانواده ها باید کودکان خود را به طریق صحیح تربیت نمایند تا به انحراف جنسی دچار نشوند (مستوفی و همکاران، ۱۳۹۵).

یکی از مؤثرترین راههای افزایش آگاهی، نگرش و توانایی کودکان در محافظت از خودشان تربیت جنسی است که برای پیشگیری از رفتارهای پرخطر جنسی^{۱۰} در آینده و نتایج منفی آن ضروری به نظر می رسد آموزش جنسی یا تربیت جنسی به عنوان یک فرآیند تغییر رفتار، دربرگیرنده جریان درازمدت کسب اطلاعات و روابط است. مهمترین هدف آموزش جنسی توسعه رفتارهای مثبت جنسی است که درباره زندگی خصوصی، هویت جنسی^{۱۱} است که موارد ذیل را شامل می شود: اعتمادبه

^۷the World Health Organization (WHO)

^۸Sexual instinct

^۹Sexual personality

^{۱۰}high-risk sexual behaviors

^{۱۱}Sexual Identity

نفس^{۲۲} اتخاذ رویکردی محترمانه به خود و دیگران، دوری از تجاوز و خشونت جنسی^{۲۳}، تجارب جنسی سالم و برنامه ریزی برای پدر و مادر شدن (صادقی، ۱۳۹۸).

در حال حاضر دانش ما از تمایلات و رشد جنسی کودکان و نوجوانان تا حدودی پراکنده است؛ کمبود دانش علمی در این زمینه احتمالا دلیل خوبی برای ارزیابی رفتارهای جنسی کودکان است، رفتار جنسی مشکل ساز ممکن است پیش آگهی دهنده تخلف جنسی^{۲۴} باشد یا نشانه ای از مسائل عاطفی اساسی باشد که روانشناسان و همچنین مربیان و والدین به این دلیل باید قادر باشند تا رفتار جنسی نرمال و غیر نرمال را تشخیص دهند تا در مواقع لزوم به کودک کمک نمایند (رشید و حسینی اصل نظر لو، ۱۳۹۵).

تربیت جنسی به عنوان یکی از کارکردهای اساسی و مهم نظام آموزشی مطرح می باشد. اهمیت این بعد از ابعاد تربیتی از آنجا ناشی می شود که به عنوان یکی از حوزه های چالش انگیز تعلیم و تربیت در جوامع مختلف از جمله جامعه ما است که همواره به دلیل وجود پاره ای از ابهام ها و سوء تفاهم های نظری و فکری و نیز موانع اجرایی با مشکلات فراوانی دست به گریبان بوده و همین امر زمینه ساز ایجاد و بروز بسیاری از معضلات اجتماعی و انحرافهای رفتاری در میان نسل جوان شده است (امینی و همکاران، ۱۳۹۰).

تربیت جنسی برای همه کودکان و نوجوانان یک جزء حیاتی از کیفیت آموزش و پرورش معاصر است (گولدمن^{۲۵}، ۲۰۱۰) که تحقیقات در زمینه آموزش برنامه تربیت جنسی داده است موفقیت و یا شکست یک نوآوری آموزشی به نگرش، دانش و مهارتهای معلمان بستگی دارد (بوستن^{۲۶}، ۲۰۰۲، استیونس^{۲۷}، ۲۰۰۴، بیتان - فریدلند^{۲۸}، ۲۰۰۴) امروز بیش از هر زمان دیگر نیازمند برنامه تربیت جنسی در سامانه آموزشی و پرورشی ایران هستیم؛ زیرا با پیشرفت تمدن و فناوری و گسترش و رواج عوامل برانگیزاننده جنسی، وضعیت اسفار بار جنسی به وجود آمده و حیات جامع بشری با مخاطره جدی مواجه شده است (محمد بیگی و همکاران، ۱۳۹۶).

امروزه در عصری زندگی می کنیم که دگرگونی های عظیمی در دنیا رخ داده و یا در حال رخ دادن است و این تغییرات بر تمام ابعاد وجودی انسان بویژه بعد روانی اجتماعی وی تاثیرات زیادی بر جای گذاشته است و همین امر موجب شده تا انسان امروزی در هر نقطه از جهان به دلیل پیچیدگی های موجود بمنظور ایجاد روابط بین فردی و اجتماعی خود نیازمند کسب

Self Confidence

Sexual Violence

Sexual Abuse

Goldman

Boston

Stevens

Bethan - Friedland

آگاهی و مهارت باشد. یکی از مولفه‌های مهم در روابط انسانی مهارت جرأت‌ورزی^{۲۹} یا رفتار جرأت‌ورزانه است (زارع و خرمایی، ۱۳۹۵).

یکی از مشکلاتی که تأثیر بازدارنده بر کارآمدی افراد دارند و از شکل‌گیری سالم هویت و شکوفایی استعدادها و قوای فکری و عاطفی آنان جلوگیری می‌کند برقراری و حفظ ارتباطات اجتماعی است، جرأت‌آموزی یا به عبارتی آموزش این مهارت اجتماعی رویکردی رفتاری است که امروزه رواج بسیاری یافته است و برای افرادی که مشکلاتی در جرأت‌ورزی خود در موقعیت‌های بین‌فردی دارند مفید است، آموزش جرأت‌ورزی می‌تواند برای همه‌ی افراد مناسب باشد. جرأت‌ورزی به انسان احساس خودکارآمدی و کنترل درونی می‌بخشد و این احساسات نیز در روابط متقابل با دیگران اعتماد به نفس^{۳۰} و عزت نفس ما را تقویت می‌کند (بدری‌گرگی، زمانلوی‌گرگی، ۱۳۹۵).

آلبرتی و آمونز^{۳۱} بیان می‌کنند که دنیای حقیقی محدودیت‌هایی را اعمال می‌کند و کودکان از همان کودکی با این حقیقت آشنا می‌شوند که برای ادامه و بقای خود باید مهارت‌هایی را بیاموزند. پس خانواده‌ها، مدارس و دیگر نهادهای تعلیم و تربیت باید کودکان را شایسته‌ی احترام بدانند و به حقوق منطقی و مشروع آنها احترام بگذارند و به جرأت‌ورزی آنها بها دهند، به آنان مهارت‌هایی را بیاموزند که با رعایت این حقوق رفتار کند، انچوا^{۳۲} (۲۰۱۰) پس از مطالعات و ارزیابی تعریف‌های ارائه شده بیان می‌کند که جرأت‌ورزی سازه پیچیده‌ی شخصیتی است که اجزاء اصلی آن احترام به خود و احترام به دیگران به همراه توانایی دفاع فعالانه از منافع و مواضع خود و بیان اهداف و مقاصد به صورت کاملاً واضح و آشکار آن هم بدون برخورد و تخطی بر منافع و حقوق دیگران است (زارع و خرمایی، ۱۳۹۵).

جرأت‌ورزی مهارتی است در راه خودکارآمدی و خودکنترلی افراد که اعتماد به نفس و عزت نفس آنها را تقویت می‌کند. این مهارت که جزو مهارت‌های مقابله با خشم^{۳۳} و همچنین بهترین روش ارتباط رضایت‌بخش با دیگران است بسان سایر مهارت‌های ارتباطی نیازمند دانش، تدبیر، مذاکره و انعطاف‌پذیری است. جرأت‌ورزی، یعنی دفاع از حقوق خود و بیان افکار و احساسات خویش که به شیوه‌ی مستقیم صادقانه و مناسب انجام شود. افراد جرأت‌ورز برای خود و دیگران احترام قائل هستند. آنها منفعل نیستند و ضمن اینکه به خواسته‌ها و نیازهای دیگران احترام می‌گذارند اجازه نمی‌دهند دیگران از آنها سوءاستفاده کنند و به شیوه‌ی قاهرانه با آنان ارتباط برقرار کنند. (گلی‌نژاد و موسی‌زاده، ۱۳۹۱).

با توجه به این‌که بخش اعظم جمعیت ایران عزیز ما را نوجوانان که آینده‌سازان این مرزوبوم هستند تشکیل داده‌اند و با توجه به مبانی نظری و پژوهشی فوق، پژوهشگر در پژوهش حاضر درصدد پاسخگویی به این پرسش که آیا برنامه تربیت جنسی در پیشگیری از سوءاستفاده جنسی (دانش و نگرش جنسی) و جرأت‌ورزی دختران مقیم مرکز نگهداری بهزیستی مؤثر است؟

^{۲۹}assertiveness skills

^{۳۰}Self Confidence

^{۳۱}Albert And The Ammunition

^{۳۲}anchovy

^{۳۳}anger Coping Skills

اهمیت و ضرورت تحقیق :

طبق گزارش سازمان بهداشت جهانی در سال ۲۰۱۷ در سراسر جهان از هر ۴ کودک ۱ کودک قربانی خشونت فیزیکی شده است (رفائی شیرپاک، ۲۰۱۷) با توجه به این آمار توجه به این امر حائز اهمیت فراوانی است، ضروری است که در مورد عوامل مؤثر در آثار سوء استفاده جنسی مورد بررسی قرار بگیرد، کودکان به دلیل عدم آگاهی و کنجکاوی هایی که درباره مسائل جنسی خود دارند به دنبال کسب اطلاعات از طرق مختلف می کنند که موجب کسب اطلاعات غلط در این زمینه می گردد، مطالعات نشان می دهند که کودکان حدود ۴۷٪ از اطلاعات خود را از دوستان و حدود ۳۰٪ از کتاب و ۱۳٪ از والدین و ۱۱٪ از معلم و ۹٪ از طریق رسانه های غیر رسمی کسب می کنند (افشار نیا، ۱۳۹۷).

ورود تکنولوژی های ارتباطی و اطلاعاتی به زندگی های نوین در سال های اخیر موجی از آگاهی ها و اطلاعات درست و نادرست جنسی را در اختیار افراد مختلف قرار داده است؛ از سوی دیگر، پیچیدگی ها و گسترش روابط انسانی در دنیای معاصر، راه دیگری شده تا چرخش اطلاعات میان افراد به سادگی و به سرعت رو به افزایش رود و هرگونه اطلاعاتی از طریق ابزارهای مدرن ارتباطی همچون اینترنت و ماهواره به شخص داده می شود. در این میان، آسیب پذیرترین گروه هدف به عنوان مخاطبان این وسایل مدرن ارتباطی، کودکان و نوجوانان هستند که کمترین آگاهی و پیش زمینه ذهنی قبلی را در مورد مسائل جنسی داشته و کنجکاوی جنسی هم دارند و مورد سوء استفاده قرار می گیرند (بازرگان، ۱۳۹۷).

دوگ^۴ و همکاران رابطه بسیار قوی بین سوء استفاده جنسی و سوء استفاده عاطفی، سوء استفاده فیزیکی، ضرب و شتم مادر، سوء مصرف خانگی، بیماری های روانی خانواده، جدایی والدین، طلاق، اعضای مجرم در خانه، غفلت عاطفی و غفلت فیزیکی پیدا کرد، خصوصاً ارتباط قوی بین سوء استفاده جنسی و سوء استفاده عاطفی، سوء استفاده جسمی، غفلت جسمی و ضرب و شتم مادر گزارش داده شده بود. مطالعات قبلی نیز ارتباط بین سوء استفاده جنسی، غفلت یا از هم پاشیدگی خانوادگی را گزارش کرده بود (فینکحاور^۵؛ ۱۹۹۴؛ مادوو پلتزر^۶؛ ۲۰۰۱، به نقل از هورنور^۷؛ ۲۰۱۰).

مطالعاتی که به وسیله سازمان ملل انجام شده نشان می دهد که سوء استفاده جنسی در مدارس یک مسئله رایج است و به طور گسترده ای در بسیاری از کشورها مشکل نا شناخته مانده است. ماهیت بسته از محیط مدرسه بدان معنی است که کودکان می توانند در معرض خطر بزرگ از سوء استفاده جنسی در مدارس قرار بگیرند (لیچ^۸ و همکاران، ۲۰۰۳). به عنوان نمونه براون^۹ (۲۰۰۲) مدارس عمومی را مورد مطالعه قرار داد و مشخص شد که حدود ۱۱ درصد از کودکان مورد مطالعه

^۴Dong^۵Finkhavar^۶Madu Peltzer^۷Hornor^۸Leache^۹Brown

قربانی تجاوز سوءاستفاده شده اند. مطالعات دیگری به نقل از سیکا برایت و سی پی ان نوروم^{۴۰} (۲۰۱۳) نشان داده اند که ۲۷ درصد از زنان (آزمودنی) به وسیله معلمانشان مورد درخواست قرار گرفته اند (رفتار علی آبادی و همکاران، ۲۰۱۵).

افزایش معضلات سلامت جنسی در نوجوانان و همچنین وجود شرایط آسیب رسان اجتماعی به دلیل تحولات فرهنگی - اجتماعی از دلایل لزوم آموزش سلامت جنسی به نوجوانان به عنوان ضرورت آموزش است. نتایج مطالعات اخیر بیانگر افزایش روابط جنسی پیش از ازدواج در میان نوجوانان ایران می باشد. امروزه در جامعه ما روابط آزادانه قبل از ازدواج میان دختر و پسر پدیده جدیدی است که در هیچ دوره ای با این گستردگی (هم در سطح رفتاری و هم در سطح نگرشی) وجود نداشته است (لطیف نژاد و همکاران، ۱۳۹۱).

تحقیقات در حال رشد در ۱۵ سال اخیر نشان داده است که هم قربانیان و هم مرتکبان قلدری در معرض خطرهای کوتاه مدت و بلند مدت سازگاری مانند مشکلات تحصیلی، مشکلات روان شناختی و مشکلات روابط اجتماعی هستند. این معطل نه تنها بر محیط بلکه بر توانایی یادگیری دانش آموزان، مدارس را با ترس و نگرانی همراه می کند تأثیر می گذارد، در حال حاضر کیفیت زندگی یکی از نگرانیهای عمده سیاستمداران و دانشمندان و متخصصین بهداشت عمومی است و به عنوان شاخصی برای اندازه گیری وضعیت سلامت در تحقیقات شناخته شده به کار می رود و به دلیل اهمیتی که مفهوم کیفیت زندگی پیدا کرده است، سازمان جهانی بهداشت یکی از اهداف عمده خود را تا سال ۲۰۱۰ افزایش کیفیت زندگی ذکر می کند. زندگانی پر تنش امروز به گونه ای است که فرد مدام خود را با موقعیت های مختلف بین فردی و اجتماعی روبه رو می بیند. در چنین موقعیت هایی همیشه بیم آن می رود که خواسته ها و حقوق مشروع فردی تحت الشعاع قرار گیرد. یعنی آنکه فرد ناگزیر باشد که تحمیلاتی را بپذیرد. مثلاً نتواند خواسته های خود را آن طور که باید و شاید ابراز دارد. فرضاً آنجایی که احساس می کند امری به او تحمیل می شود "نه" بگوید و آنجایی که گرایش باطنی اش در پذیرفتن و با "آری گفتن" نهفته است شجاعت کافی آمادگی خود را اعلام دارد (بدری گرگری و زمانلوی گرگری، ۱۳۹۵).

سوء استفاده جنسی :

سوء استفاده جنسی یک تجربه پیچیده زندگی است نه یک اختلال یا بیماری، سوء استفاده جنسی به عنوان هر رفتار جنسی یا تماس بزرگسال یا کودکی که به طور قابل توجهی بزرگتر است نسبت به یک کودک برای اهداف لذت جنسی تعریف شده است که هر دو رفتار لمسی و غیرلمسی را نسبت به قربانی در برمی گیرد (هورنور، ۲۰۱۰).

مرکز کنترل و پیشگیری از بیماریها، سوء استفاده جنسی از کودکان و نوجوان را هرگونه تلاش کامل یا ناقص برای داشتن لمس جنسی، فعالیت جنسی یا سوء استفاده جنسی از یک کودک یا نوجوان توسط بزرگسال تعریف می کند. در جدیدترین مطالعات انواع فحاشی، پورنوگرافی، تحریک آلت تناسلی، برهنه کردن آلت تناسلی و دادن مواد تحریک کننده ی جنسی نیز جزء تعریف سوء استفاده جنسی از کودکان و نوجوان است (علیرضایی و میرزایی نجم آبادی، ۱۳۹۸).

برنامه پیشگیری از سوء استفاده جنسی اولین بار در سال ۱۹۸۰ در آمریکا برنامه های آموزشی محافظتی در مدرسه اجرا شد. این برنامه ها در زمینه هایی مثل پیشگیری از سوء استفاده جنسی از کودک، ایمنی کودک، خود مراقبتی و رفتارهای محافظتی طرح ریزی شده اند و معمولاً بر روی حیطه هایی مثل شناسایی موقعیت امن و ناامن، نحوه واکنش در موقعیت های

^{۴۰}Sika-Bright & C.P.Nnorom

نامناسب، شناسایی فرد امن و نا امن و نحوه ی گزارش دادن موقعیتهای سوء استفاده به بزرگسالان متمرکز هستند (علیرضایی و نجم آبادی، ۱۳۹۸).

تاکنون پژوهشهای معدودی تأثیر سوء استفاده جنسی را بر ایجاد علائم روانشناختی در قربانیان سوء استفاده جنسی بررسی نموده اند. با این وجود درک و فهم درست از علائم روانشناختی ایجاد شده در آنان می تواند منجر به راه حلهای آموزشی و درمانی شود، به همین دلیل بسیاری از این قربانیان در رویارویی با مسائل زندگی فاقد تواناییهای لازم و اساسی هستند و در مواجهه با مسائل و مشکلات زندگی روزمره و مقتضیات آن آسیب پذیر می باشند، که می بایست تواناییهای روانی-اجتماعی آنها را تقویت نمود. مطالعات نشان داده اند که ارتقاء مهارتهای مقابله ای و تواناییهای روانی-اجتماعی در بهبود زندگی بسیار مؤثرند و این تواناییها به عنوان مهارتهای زندگی مطرح شده اند (محمد خانی و نوری، ۲۰۰۰).

سوء استفاده جنسی از کودک یا نوجوان پدیده ای منحصر به فرد و متفاوت از سوء استفاده بزرگسالان است و به همین دلیل نحوه ی برخورد با آن متفاوت است. برخی از ریسک فاکتورهایی که کودکان و نوجوانان را در معرض سوء استفاده جنسی قرار می دهد شامل جنس مؤنث، کودکان بی سرپرست، فرزند خواندگی، کم توانی یا ناتوانی جسمی یا ذهنی، سابقه ی قبلی سوء استفاده، فقر، جنگ، آسیب پذیری روانی و شناختی، انزوای اجتماعی، تک وادی و اعتیاد والدین هستند. سوء استفاده به یک مشکل جهانی در سلامت عمومی تبدیل شد که هم در کشورهای توسعه یافته و هم در کشورهای در حال توسعه در حال رخداد است که ۳۴ / ۴٪ از کل موارد سوء استفاده جنسی از کودکان و نوجوانان در کشورهای آفریقایی اتفاق می افتد که بالاترین شیوع را شامل می شود و میزان شیوع در اروپا، آمریکا و آسیا به ترتیب ۹ / ۱٪، ۱۰ / ۱٪ و ۲۳ / ۹٪ است. نتایج اپیدمیولوژیکنشان داده است که بد رفتاری با کودکان و نوجوانان با پیامدهای منفی مثل فقر، جرم و جنایات و عدم تعادل جسمی - احساسی - اجتماعی، بارداری ناخواسته، فعالیت جنسی زود هنگام و رفتارهای ضد اجتماعی به همراه خواهد بود که در بیشتر موارد سوء استفاده جنسی، کودکان و نوجوانان تمایلی به افشای آن ندارند که یکی از مهمترین دلایل آن ترس از فرد متجاوز است. کنترل و پیشگیری از سوء استفاده جنسی باید با روی آورد چند محوری و همه جانبه صورت گیرد از جمله این روی آوردها عبارتند از: حمایت از قربانیان، رفتار درمانی، روان درمانی، سرویسهای خدمات قانونی، معاینات فیزیکی و درمانهای ضد بیماریهای منتقل شونده ی جنسی خود مراقبتی و آموزش و آگاهی بخشی (علیرضایی و نجم آبادی، ۱۳۹۸).

فروید در مطالعه ای بین سوء استفاده جنسی و رفتارهای خود تخریبی، عنوان می کند که قربانیان آسیبهای زود هنگام کودکی، قدرت تحمل پایینی برای انگیزتگی روانی و فیزیولوژیکی دارند و پاسخ معمول آنها به این انگیزتگیها و محرکها شامل؛ پرخاشگری به خود و دیگران و نیز گوشه گیری عاطفی است (اورسکید^۱، ۲۰۰۷). پژوهشها بیانگر آن است که زنان بیش از افراد دیگر اجتماع، مورد آزار و اذیت و سواستفاده جنسی قرار می گیرند و احتمال اینکه خشم به وجود آمده از این آزار را علیه خودشان بکار برند، بیشتر است (گلدستون^۲، ۲۰۰۴).

وقتی که مشکوک به سوء استفاده جنسی از کودک باشیم، ارزیابی پزشکی یک بخش مهم از فرآیند بالینی و قانونی است. تاریخچه دقیق و کامل برای تشخیص پزشکی سوء استفاده ضروری می باشد تا بتوان درمان مناسب را مشخص کنیم. تاریخچه شامل نشانه های جسمی، نشانه های هیجانی، رفتاری می باشد. با توجه به هدف و رویکرد های متفاوت تاریخچه پزشکی ممکن است متفاوت باشد. به عنوان مثال یک تاریخچه پزشکی که نشانه های جسمی ادرار همراه با درد رامی خواهد ارزیابی

^۱Overskeid

^۲Gladstone

کند ممکن است به طور مستقیم آخرین مورد سوء استفاده جنسی را بررسی کند و به دنبال اطلاعات اضافی برای شواهد دادگاهی باشد (آدامس و همکاران، ۲۰۱۱). همه شکل از سوء استفاده (جنسی، فیزیکی و غفلت) در زنان بیشتر است، یک تاریخچه از سوء استفاده جنسی به طور عمده با تخلف جنسی و تاریخچه از سوء استفاده جسمی رفتارهای خشونت مرتبط بود. بررسی تفاوت های جنسی مشخص کرد که برای نوجوانانی که مرتکب تخلف جنسی می شدند، ارتباط بین سوء استفاده جنسی در گذشته و انجام تخلفات جنسی در مردان قوی تر از زنان بود. در ارتباط با رفتارهای خشونت در نوجوانان بزهکار نیز مشخص شد که در ارتباط با نوجوانان بزهکار دختر، سوء استفاده جسمی در گذشته رفتارهای خشونت را پیش بینی می کرد (رفتار علی آبادی، ۲۰۱۵).

برنامه تربیت جنسی :

برنامه ای که با ارائه اطلاعات و مهارت های سلامت جنسی^{۴۳} به کودکان و نوجوانان کمک می کند تا دیدگاه مثبتی درباره موضوعات جنسی پیدا کنند و آنها را تشویق می کند در این زمینه تصمیمات درستی در حال و آینده بگیرند. این برنامه ۴ هدف را دنبال می کند :

۱ - ارائه اطلاعات درست درباره موضوعات جنسی، ۲ - فراهم کردن فرصت مناسب برای افراد جوان تا ارزشها و نگرشها و باورهای خود را درباره ابعاد جنسی درک و توسعه دهند. ۳ - کمک به افراد جوان در توسعه مهارت های ارتباطی و بین فردی، ۴ - کمک به افراد جوان برای تمرین مسؤلیت پذیری در قبال روابط جنسی مانند خویشتن داری^{۴۴}، فشار برای روابط جنسی ناپخته و استفاده از لوازم پیشگیری از بارداری و پرهیز از خشونت و بهره کشی جنسی و سایر ارزیابی های سلامت جنسی (رزاقی، ۱۳۹۰).

تربیت جنسی محدود به زمان خاصی نیست بلکه جنبه ای از رشد و تحول کودک^{۴۵} از هنگام تولد به بعد می باشد، از این رو همانگونه که برای تربیت بدنی، اجتماعی و معنوی کودک باید برنامه ریزی کرد و فرصت های آموزشی مختلف را برایش تدارک دید باید آگاهیهای لازم را کسب نمود تا کودک بنا به نیاز و درک خود و در مسیر رشد تدریجی خود تا سن جوانی دانش، نگرش^{۴۶} و رفتارهای مناسب را در این زمینه کسب نمایند. شیوه مشترک آموزش مسائل تربیت جنسی از طریق والدین و مراقبان، برنامه رسمی مدرسه و برنامه آموزش همگانی، بهداشت عمومی^{۴۷} است بنابراین تربیت جنسی مبحثی فیز یولوژیکی، روان شناختی و جامعه شناختی است. تربیت جنسی یکی از راههای مؤثر در حفاظت، بهبود، توسعه ی خانواده بر اساس ایده های اخلاقی است (ابراهیمی قوام، ۱۳۹۶).

physical Health Skills

continenence

child development

attitude

general Hygiene

دانش و نگرش جنسی ۴۸

دانش جنسی عبارت است از مجموعه ای از اطلاعات و آگاهی های نوجوانان درباره موضوعات جنسی و موضوعات مربوط به سلامت جنسی، نگرش جنسی عبارتست از تمایل به ارزیابی یک موضوع به صورت مثبت یا منفی که بر اساس سه مؤلفه باور، ارزیابی و تمایل رفتاری پایه گذاری شده است. نگرش جنسی^{۴۹} تمایلی برای ارزیابی رفتار جنسی به شیوه ای مثبت یا منفی است (رزاقی، ۱۳۹۰).

جرأت ورزی :

یکی از مهمترین مهارتهای اجتماعی است که طی آن فرد افکار و احساسات خود را به طور مثبت و با رعایت حقوق دیگران بیان می کند. بدین ترتیب فرد حقوق خود را در روابط بین فردی با در نظر گرفتن حقوق دیگران به دست می آورد (خانزاده و رحیمی و استوی، ۱۳۹۵).

مفهوم جرأت ورزی اولین بار توسط ولپه^{۵۰} به کار برده شد و بر این فرض استوار است: هر فردی دارای حقوق انسانی است که باید مورد احترام باشند و نیز مهارت های جرأت ورزی را می توان در افراد پرورش داد (صمدی، ۱۳۹۰).

نوجوانی و بلوغ :

نوجوانی دوره ای از رشد است که با بلوغ آغاز می شود و با شروع دوره ی بزرگسالی خاتمه می یابد، نوجوانی را می توان مرحله ی گذر از کودکی به بزرگسالی توصیف کرد، این دوره به پللی بین کودکی و بزرگسالی تشبیه شده که فرد برای یافتن جایگاه خود به عنوان بزرگسال رشد یافته ناگزیر از عبور از آن است؛ نوجوانی به معنی رشد به سوی رسیدگی^{۵۱} است، رسیدگی، سن یا حالت یا وضعیتی از حیات است که در آن فرد به رشد فیزیکی^{۵۲}، هیجانی^{۵۳}، اجتماعی^{۵۴} ذهنی و معنوی^{۵۵} کامل دست یافته است (رایس، ۲۰۱۶).

نوجوانی یک دوره ی گذر از کودکی به بزرگسالی با مشخصه های عاطفی، فیزیولوژیک، تغییرات روانی و اجتماعی است، این دوره ی رشد حیاتی که به بلوغ ذهنی^{۵۶} و جسمی^{۵۷} نوجوان کمک می کند معمولاً بین سالهای ۱۲ - ۱۸ سال شناخته می

^{۴۹}Sexual knowledge and attitude

^{۵۰}Sexual Attitude

^{۵۱}Wolpe

^{۵۲}Handle

^{۵۳}physical growth

^{۵۴}emotional growth

^{۵۵}social growth

^{۵۶}mental and spiritual growth

^{۵۷}mental puberty

^{۵۸}physical maturity

شود. دختران نوجوان در گذر از کودکی به بزرگسالی به جز تغییرات مختلف زیستی و روانی و اجتماعی با انتظارات و ارزشهای فرهنگی مرتبط با جنسیت خود مواجه می شوند و آغاز نوجوانی زنانه^{۵۸} برای آنها گام زدن در مسیری پرفراز و نشیب است؛ لذا فعالیت جنسی^{۵۹} نوجوانان که ناشی از گرفتن تصمیم در موقعیتهای مختلف، پاسخگویی به نیازها و رسیدن به استقلال است، به اکتشافها و تجربه های منجر می شود؛ امروزه فعالیت جنسی نوجوانان دختر به دلایلی چون کاهش سن بلوغ و افزایش سن ازدواج، درک نکردن نیازهای جنسی آنها از سوی بزرگسالان، استفاده از تلفنهای هوشمند و برنامه های جدید ارتباطی از قبیل: توئیتر^{۶۰}، فیس بوک^{۶۱}، اینستاگرام^{۶۲} و یوتیوب^{۶۳} و ...، دسترسی به محصولات صریح جنسی از قبیل موسیقی، پورنوگرافی^{۶۴} و ... به اختلالاتی از جمله شیوع رفتارهای انحرافی جنسی منجر می شود (فقیهی مقدس و همکاران، ۱۳۹۸).

بدون شک نوجوانی یکی از بحرانی ترین مراحل تحول طبیعی انسان محسوب می شود که یکی از ویژگیهای آن بلوغ^{۶۵} است (منظری، کدیور، حسن آبادی و عرب زاده، ۱۳۹۷). نوجوانان سرمایه های علمی و انسانی، آینده سازان و پدران و مادران آینده محسوب می شوند و سلامت آنها نقش مهمی در سلامت جوامع ایفا می کند (عزتی آراسته، شبیری، پارسا، محمدی، ۱۳۹۶).

سازمان جهانی بهداشت، نوجوانی را دوره ای از تحول و تکامل انسان معرفی می کند که پس از دوران کودکی و قبل از دوران بزرگسالی قرار گرفته است و این دوران در طی سالهای ۱۰ تا ۱۹ سالگی قرار گرفته است (سازمان بهداشت جهانی، ۲۰۱۴).

در حال حاضر یک پنجم جمعیت جهان را نوجوانان تشکیل می دهند و طبق آخرین آمار سرشماری ۲۵٪ از جمعیت کشور ایران (حدود ۱۶ میلیون نفر) در سنین نوجوانی می باشند. نوجوانی و دوران بلوغ یکی از حساسترین دوره های زندگی انسان است و موجب می شود شخص به گونه ای متفاوت احساس و رفتار کند. دوران نوجوانی نیز دارای بحرانهایی از جمله تغییرات شگرف درونی و بیرونی^{۶۶} باز شدن دریچه به آینده و استقلال طلبی است (رضایی و خلیل زاده، ۱۳۹۰).

^{۵۸}feminine teens

^{۵۹}Sexual activity

^{۶۰}Twitter

^{۶۱}Facebook

^{۶۲}Instagram

^{۶۳}Youtube

^{۶۴}pornography

^{۶۵}maturity

^{۶۶}Wonderful internal and external changes

بلوغ دوره تکاملی بین کودکی و بزرگسالی است که با ظاهر شدن صفات ثانویه جنسی^{۶۷} آغاز شده و تا تکامل کامل جنسی و توانایی تولید مثل ادامه دارد. بلوغ در دختران با تجمع بافت چربی و تغییرات حاصله در لگن استخوانی و پهن شدن آن، جوانه زدن پستانها آغاز شده و موهای زهار تیره و صاف بر روی پوبیس ظاهر می شود. حداکثر سرعت این جهش رشدی در افراد طبیعی درست قبل از قاعدگی^{۶۸} است، بنابراین قاعدگی یک واقعه ی نسبتا دیر رس در سیر بلوغ جنسی است، معمولا نخستین قاعدگی در حدود ۵ / ۱۲ سالگی در دخترها روی می دهد اما دامنه سنی آن از ۵/۱۰ سالگی تا ۵/۱۵ سالگی در نوسان است (برزگر بفرویی، آکوچکیان، افخمی عقدا، ۱۳۹۷).

بلوغ یک مرحله مهم از تحول است که علاوه بر تحولات روان شناختی با تحولات زیستی مانند جهش نمو قد و وزن، نمو اسکلتی و تکامل دستگاه باروری و جنسی همراه است. نوجوانان هنگام بلوغ با امور جنسی آشنا می شوند و گاهی رفتار جنسی مشکل ساز را دنبال می کنند که پیش بینی کننده تخلف جنسی است و یا با نشانه ای از مسائل عاطفی اساسی همراه است (کاستوبوم، لارسون و اسویدن، ۲۰۱۲). از این رو آشنایی با پدیده نو ظهور جنسی و طرز صحیح و مقابله با آنها یکی از اساسی ترین نیازهای نوجوانان در این مرحله از زندگی است (مستوفی، گرمارودی، شمشیری و شکبیا زاده، ۱۳۹۵).

بلوغ یکی از ابعاد مهم دوران نوجوانی است که اطلاع از روند طبیعی و مشکلات آن موجب گذر موفق فرد به دوران بزرگسالی و باروری می گردد، زیرا بسیاری از عادات و رفتارهای بهداشتی در این مرحله از زندگی شکل می گیرند. با توجه به این تغییرات مهم و در نظر گرفتن این مسأله که بخش عظیمی از جمعیت جهان را نوجوانان تشکیل می دهد، پرداختن به مسائل مربوط به نوجوانان اهمیت خاصی دارد و بررسی های جهانی حاکی از توجه خاص کشورها به مقوله بلوغ و نوجوانی است. زیرا از یک سو، تغییرات دوران بلوغ که نوجوانان را به سوی رشد و تکاملی چشمگیر و عمیق پیش می برد ارتباط بسیار نزدیکی با سلامتی دارد و منجر به تحولات بسیار عمیق جسمانی و روانی نوجوانان می گردد. بنابراین بهداشت روانی^{۶۹} و نگاه داشتن سلامت روانی نوجوانان^{۷۰} اهمیت قابل ملاحظه ای دارد چرا که وضعیت و سلامت روانی آنان در این دوره، اثرات زیادی بر الگوهای سازگاری رفتاری در بزرگسالی خواهد داشت. از سوی دیگر بنا بر نظر مارسیا^{۷۱} بین سلامت روانی و هویت ارتباط وجود دارد. هویت و هویت یابی^{۷۲} بعد دیگری از شخصیت نوجوانان است که در دوران بلوغ دستخوش تغییرات خواهد شد و توجه به این بعد از شخصیت نوجوان^{۷۳} در دوران پرفراز و نشیب بلوغ هم می تواند جای تأمل داشته باشد (عزیزی و فتحی، ۱۳۹۴).

خلیلی و بختیاری (۱۳۹۳) مطالعه ای با عنوان "نگرش روان شناختی به بلوغ دختران" انجام دادند، مطابق نتایج این پژوهش، مناسب ترین شیوه ی مواجهه با بحران این دوره، رویکرد فرهنگی - تربیتی و ارائه ی آموزشهای غیر رسمی به

^{۶۷}Secondary sexual traits

^{۶۸}menstruation

^{۶۹}mental Health

^{۷۰}adolescent Mental Health

^{۷۱}Marcia

^{۷۲}Identity and Identification

^{۷۳}Teen personality

خانواده ها است. شریفی و همکاران (۱۳۹۲) مطالعه ای با عنوان " بررسی الگوی بلوغ در دختران شهر اهواز " انجام دادند، نتایج نشان دهنده ی شروع تکامل بلوغ در سن پایین تری نسبت به مطالعات انجام شده در ایران و جهان بود (آهون بر و محمدیان، ۱۳۹۵).

در ایران نیز در راستای تربیت جنسی پژوهشگران به ارائه الگوی نظری (مزیدی و خدمتیان، ۱۳۹۶)، واکاوی برنامه درسی تربیت جنسی (محمد جانی، یارمحمدیان، کجباف و قلتاش، ۱۳۹۵؛ ابراهیمی، مهرداد و لیاقتدار، ۱۳۹۴)، بررسی برنامه تربیت جنسی از دیدگاه والدین و دبیران (مبردی، حسین پور و امیری، ۱۳۹۶، مستوفی و همکاران، ۱۳۹۵) پرداختند. با وجود تأثیر آموزش و تربیت جنسی سالم بر سلامت نوجوانان هنوز کساکشهایی در مورد چگونگی و چرایی آن در مدارس دیده می شود (طاووسی، ۱۳۹۴).

تحقیقات متعددی در راستای ارتباط میان خودکارآمدی و اضطراب اجتماعی^{۷۴} با جرأت و رزی انجام گرفته است (خزایی و همکاران، ۱۳۹۳، نادری نویندگانی و همکاران، ۱۳۹۵، باربلی^{۷۵}، ۲۰۰۵) چنانکه خزایی و همکاران (۱۳۹۳) نشان می دهد میزان خودکارآمدی و اضطراب اجتماعی در دانش آموزان با سطوح جرأت و رزی بالا، متوسط و پایین متفاوت است (لیوارجانی و همکاران، ۱۳۹۷).

سبز قبائی (۱۳۹۵) در پژوهشی دریافت که جرأت و رزی با الگوی ارتباطی گفت و شنود رابطه مثبت معنادار و با همنوایی رابطه ی منفی معنادار دارد، نتایج پژوهش او نشان داد که الگوهای ارتباطی خانواده از عوامل تأثیر گذار بر سلامت نوجوانی است، والدین با گفت و شنود دارای فرزندان با جرأت‌مندی و عزت نفس زیاد هستند (هارون رشیدی، کاظمیان مقدم، ۱۳۹۷).

ابوترابی و بیات (۲۰۱۰) در پژوهشی با عنوان " اثر بخشی آموزش جرأت و رزی بر حرمت خود و ابراز وجود دانش آموزان دختر " نتیجه گرفتند که آموزش جرأت و رزی موجب افزایش حرمت خود و ابراز وجود در دانش آموزان می شود. آنان به طور کلی به این نتیجه رسیدند که آموزش جرأت و رزی روش مؤثری برای افزایش جرأت و رزی و حرمت خود در دانش آموزان دارای جرأت و رزی کم است (خانزاده و همکاران، ۱۳۹۵).

در پژوهش حاضر از دو پرسشنامه استفاده گردیده است، آزمون آگاهی از پیشگیری سوء استفاده جنسی کودکان A-CSA-P^{۷۶} و آزمون مقیاس قاطعیت در نوجوانان ASA که به شرح زیر استفاده می شود:

الف: آزمون آگاهی از پیشگیری سوء استفاده جنسی کودکان (A-CSA-P)

این آزمون توسط استیون چن و چن^{۷۷} در سال ۲۰۰۵ طراحی و توسط آناهیتا صالح ترجمه شده است و شامل ۲۲ ماده و ۳ مؤلفه می باشد. بخش اول آزمون در مورد دانش پیشگیری از سوء استفاده جنسی (۱۰ ماده) به صورت پاسخ کوتاه، درست یا نادرست پاسخ داده می شود و بخش دوم نگرش نسبت به آموزش پیشگیری از سوء استفاده جنسی (۵ ماده) به صورت

^{۷۴}Social anxiety

^{۷۵}Barbly

^{۷۶}Awareness Child Sexual Abuse Prevention Test (A-CSA-P)

^{۷۷}Jing Qi Chen ,Da Guang Chen

موافقم و مخالفم پاسخ داده می شود و بخش سوم تمرین والدین در آموزش از سوء استفاده جنسی (۷ ماده) به صورت بله و نه پاسخ داده می شود. (صالح. ۲۰۰۵)

اعتبار سازه این آزمون توسط چن و چن (۲۰۰۵) از اجرای تحلیل عامل اکتشافی تأیید شد که هنجار ایرانی ندارد و در کشور چین استفاده گردیده است. پایایی این آزمون توسط چن و چن (۲۰۰۵) به روش آلفای کرانباخ برای مؤلفه های دانش، نگرش و تمرین به ترتیب ۰/۴۲، ۰/۸۱، ۰/۶۱ به دست آمد.

فرآیند نمره دهی این آزمون به صورت بخش اول (دانش) : پاسخهای صحیح به سؤالات نمره ۱ و پاسخهای نادرست نمره ۰ می گیرد و بخش دوم (نگرش) به صورت زیر می باشد :

۱ = موافقم / مایلم / بله

۰ = مخالفم / مایل نیستم / نه

و بخش سوم (تمرین) به صورت زیر می باشد :

۱ = بله و ۰ = نه

ب : آزمون مقیاس قاطعیت در نوجوانان (ASA)^۷

این آزمون توسط دای لی^۹ و همکاران در سال ۱۹۸۵ به منظور ارزیابی جرأت ورزی نوجوانان در شرایط خاص طراحی شد که به صورت ۳۳ مقیاس وضعیت بین فردی را می سنجد که هر یک سه گزینه پاسخ دارد و پاسخ دهنده باید گزینه ای را که معمولاً در آن وضعیت انجام می دهد انتخاب نماید. این سه گزینه به صورت قاطع، غیر قاطع و تهاجمی یا انفعالی - تهاجمی تقسیم بندی شده است.

اعتبار این آزمون در حوزه های مختلف خوب است. اعتبار همزمان مقیاس قاطعیت در نوجوانان بر اساس همبستگی با دو مقیاس دیگر نسبتاً پائین بود. با این وجود هر دو همبستگی به لحاظ آماری معنادار هستند که هنجار ایرانی ندارد و در کشور کانادا مورد استفاده واقع شده است، مقیاس حاضر با عقاید غیر منطقی نسبت معکوس دارد (هر چه قاطعیت بیشتر بود، پاسخ دهندگان بر اساس پرسشنامه عقاید غیر منطقی کمتر دارای عقاید غیر منطقی بودند) و پایایی این مقیاس بر اساس اطلاعات حاصل از زیر مجموعه ای از گروه نمونه، فرمول - ریچاردسون ۲۰ حاکی از ثبات درونی نسبتاً خوب این آزمون بود، همچنین پایایی حاصل از روش بازآزمایی مقیاس قاطعیت در نوجوان در یک فاصله ۴ هفته ای ۰/۸۴ گزارش شده است.

شیوه نمره گذاری این آزمون به صورت یکی از سه گزینه ارائه شده در مورد هر عبارت بر اساس برخورد قاطعانه (مناسب) طراحی شده است که هر یک از این پاسخهای قاطعانه یک نمره دارد و جمع این نمرات، نمرات کل قاطعیت را به دست می دهد که بین ۰ تا ۳۳ متغیر است (نمرات بالاتر نشان دهنده قاطعیت بیشتر هستند).

الف « پاسخ قاطعانه موارد ۶، ۱۰، ۱۴، ۲۰، ۲۱، ۲۳، ۲۶، ۲۸، ۲۹، ۳۱ و ۳۳ است.

^۷ Assertiveness Scale For Adolescents (ASA)

^۹ DYLEE

ب « پاسخ قاطعانه موارد ۱، ۷، ۹، ۱۲، ۱۵، ۱۸، ۱۹، ۲۲، ۲۵، ۲۷، ۳۰ و ۳۳ است .

ج « پاسخ قاطعانه موارد ۲، ۳، ۴، ۵، ۸، ۱۱، ۱۳، ۱۶، ۱۷ و ۲۴ است .

آزمون الف "آزمون آگاهی از پیشگیری سوء استفاده جنسی کودکان " (A-CSA-P) توسط مربیان و به صورت کار تیمی تحت نظر مسئول فنی دختران صورت می گیرد و آزمون ب " آزمون مقیاس قاطعیت در نوجوانان " (ASA) توسط دختران نوجوان مؤسسه راه فرشتگان آسمانی مورد ارزیابی واقع می شود.

اجرای پژوهش حاضر به صورت برنامه ی مداخله ای آموزشی به صورت ۸ جلسه و در هر جلسه به مدت ۴۵ - ۶۰ دقیقه تحت آموزش برنامه ی تربیت جنسی قرار گرفتند که در ابتدا با برقراری ارتباط صمیمی و اجرای پیش آزمون و طی کردن جلسات برنامه ی آموزشی و در پایان پاسخ به سؤالات فرزندان و اجرای پس آزمون انجام گردید که صورتجلسه ی جلسات به شرح زیر اعلام می گردد :

صورتجلسه های آموزش تربیت جنسی دختران نوجوان (یزدانی و سهرابی شگفتی، ۱۳۹۷)

جلسات	محتوای جلسات
۱	معارفه و برقراری ارتباط با کودکان - ایجاد محیط صمیمی و تؤام با اعتماد اجرای پیش آزمون
۲	سنجش میزان سطح آگاهی کودکان در مورد مسائل جنسی مربوط به دوران بلوغ صحبت پیرامون اهمیت آموزش مسائل جنسی به دختران آسیب دیده درک کامل هویت جنسی و نقش آموزی جنسیتی متناسب با جنس خود
۳	مروری بر مطالب عنوان شده در جلسه قبل پاسخ به سؤالات احتمالی دختران بیان راهکارهایی برای داشتن یک شخصیت قوی که دوست داشتن خودمان و مراقبت از بدن از آن جمله است .
۴	مروری کوتاه بر مطالب عنوان شده در جلسه قبل توضیح اندامهای خصوصی بدن و متعلق بودن آنها به خود شخص و اینکه هرکسی رئیس بدن خودش است. نمایش انیمیشن آموزشی با موضوع بدن من پاسخ به سؤالات

<p>مرور مطالب جلسه قبل بیان توضیح مطالبی راجع به حلقه محبت و افراد مورد اعتماد مثل مربی و معلم و اورژانس (110) اجتماعی (۱۲۳) و پلیس نمایش انیمیشن و کلیپ کوتاه راجع به ۵ خطر بزرگ چون: تنهایی پرخطر، حرف پرخطر، بغل کردن پرخطر، لمس پرخطر، نگاه پرخطر</p>	<p>۵</p>
<p>آشنایی دختران با مشکلات و مسائل جنسی در دوران بلوغ و انواع بیماریهای شایع در دوران بلوغ بیماریهای مقاربتی توضیح مطالبی با موضوع بهداشت جنسی در دختران پاسخ به سؤالات</p>	<p>۶</p>
<p>آشنایی با آزار جنسی و بیماریهای روانی پس از سانحه و توضیح این که چه کسانی می توانند به عنوان آزار دهنده باشند؟ آشنایی دختران با راز و انواع آن و اینکه چه رازهایی را باید فاش کرد و به چه کسانی می توانند بگویند؟</p>	<p>۷</p>
<p>مروری بر مطالب عنوان شده و پاسخ به سؤالات دختران جمع بندی مطالب آموزشی اجرای پس آزمون</p>	<p>۸</p>

میانگین و انحراف استاندارد نمرات پیشگیری از سوء استفاده جنسی (نگرش جنسی، دانش جنسی) و جرأت ورزی در گروه آزمایش و گواه

پس آزمون		پیش آزمون		مراحل آزمون	
انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	گروه	متغیرها
۴/۵۲	۲۶/۸۶	۵/۹۲	۲۴/۱۴	آزمایش	جرأت ورزی
۴/۶۷	۱۲/۸۶	۹/۱۰	۱۶/۵۷	گواه	
۰/۵۷	۷/۰۰	۱/۱۳	۶/۴۳	آزمایش	

۰/۹۰	۷/۱۴	۰/۷۵	۶/۷۱	گواه	دانش جنسی
۰/۵۳	۴/۵۷	۱/۵۷	۴/۱۴	آزمایش	
۰/۵۳	۴/۵۷	۰/۹۷	۴/۴۳	گواه	نگرش جنسی

همان طور که در جدول مشاهده می شود، در گروه آزمایش میانگین جرأت ورزی در پیش آزمون ۲۴/۱۴ و پس آزمون ۲۶/۸۶ و دانش جنسی در پیش آزمون ۶/۴۳ و پس آزمون ۷/۰۰ و نگرش جنسی در پیش آزمون ۴/۱۴ و پس آزمون ۴/۵۷ می باشد و در گروه گواه میانگین جرأت ورزی در پیش آزمون ۱۶/۵۷ و پس آزمون ۱۲/۸۶ و دانش جنسی در پیش آزمون ۶/۷۱ و پس آزمون ۷/۱۴ و نگرش جنسی در پیش آزمون ۴/۴۳ و پس آزمون ۴/۵۷ می باشد.

بر اساس نتایج تحلیل کوواریانس تک متغیره و با توجه به مقدار معناداری "گروه" ($F = ۲۰/۷۷, ۰۱ P < 0/$) می توان نتیجه گرفت با بی اثر کردن تأثیر پیش آزمون بین میانگین امتیازات پس آزمون جرأت ورزی دو گروه آزمایش و گواه تفاوت معناداری وجود دارد یا به عبارت دیگر اجرای برنامه تربیت جنسی در جرأت ورزی دختران نوجوان مقیم مرکز نگهداری بهزیستی تأثیر دارد و مقدار این تأثیر با توجه به مربع جزئی اتا (اندازه اثر) برابر با ۰/۶۵ درصد است یا به بیان دیگر ۶۵ درصد تغییرات جرأت ورزی دختران نوجوان از تفاوت گروه های آزمون و کنترل ناشی می شود. در نتیجه می توان گفت که میزان جرأت ورزی دختران نوجوان مقیم مرکز نگهداری بهزیستی در اجرای برنامه تربیت جنسی در به طور معناداری بهبود پیدا کرده است و گروه آزمایش نسبت به گروه گواه عملکرد بهتری داشته اند.

بر اساس نتایج تحلیل کوواریانس تک متغیره و با توجه به مقدار معناداری "گروه" ($F = ۰/۰۶۷, P > 0/ ۰۵$) می توان نتیجه گرفت با بی اثر کردن تأثیر پیش آزمون بین میانگین امتیازات پس آزمون دانش جنسی دو گروه آزمایش و گواه تفاوت معناداری وجود ندارد زیرا سطح معناداری بیشتر از پنج صدم می باشد. در نتیجه اجرای برنامه تربیت جنسی در پیشگیری از سوء استفاده جنسی (دانش جنسی) دختران نوجوان مقیم مرکز نگهداری بهزیستی تأثیر ندارد.

بر اساس نتایج تحلیل کوواریانس تک متغیره و با توجه به مقدار معناداری "گروه" ($F = ۰/۰۳۷, P > 0/ ۰۵$) می توان نتیجه گرفت با بی اثر کردن تأثیر پیش آزمون بین میانگین امتیازات پس آزمون نگرش جنسی دو گروه آزمایش و گواه تفاوت معناداری وجود ندارد زیرا سطح معناداری بیشتر از پنج صدم می باشد. در نتیجه اجرای برنامه تربیت جنسی در پیشگیری از سوء استفاده جنسی (نگرش جنسی) دختران نوجوان مقیم مرکز نگهداری بهزیستی تأثیر ندارد.

بحث و نتیجه گیری :

پژوهش حاضر با هدف تعیین "تأثیر برنامه تربیت جنسی در دانش و نگرش جنسی و جرأت ورزی دختران نوجوان مقیم مرکز نگهداری بهزیستی" صورت گرفت که تجزیه و تحلیل داده های پژوهش حاضر نشان داد که برنامه تربیت جنسی در پیشگیری از سوء استفاده جنسی (دانش و نگرش جنسی) دختران نوجوان مقیم مرکز بهزیستی مؤثر واقع نگردید اما در جرأت ورزی دختران نوجوان تأثیر مثبت داشت.

این یافته با پژوهش های زیادی از جمله؛ یافته های تحقیقی لوو، مک اینتاش، روست و ترزاکیان (۲۰۰۵)، هورتون (۲۰۰۸)، لسل، لسی، جیمز، مون، کاتون، ژانگ و آرونز (۲۰۱۰)، آشر (۲۰۱۵)، آدامس (۲۰۱۳)، سیکا - برایت و سی پی ان نورم (۲۰۱۳) و شریفی و همکاران (۱۳۹۲) همسو هست.

سوء استفاده جنسی پدیده شایعی می باشد که توسط آشنایان و سرپرستان کودک و نوجوان و در محیطهای آموزشی و مؤسسات مربوط به آنها در حال وقوع است و نکته اینجا است که خیلی از موارد آن بنا به دلایلی گزارش نمی شود. براساس یافته های پژوهشی سیکا - برایت و سی پی ان نورم (۲۰۱۳) وقتی که شرکت کنندگان این پژوهش با این سوال مواجه شدند که اگر مورد سوء استفاده جنسی قرار بگیرند چه خواهند کرد؟ ۳ / ۷۷٪ آنها پاسخ دادند که به والدینشان اطلاع خواهند داد و جالب توجه است که تنها ۵٪ بیان کردند که این مسئله را به معلمشان گزارش خواهند داد. در واقع انتظار می رفت کودکان دختر بدسرپرست به دلیل نداشتن روابط مؤثر با والدین اصلی خود از دانش جنسی کمتری برخوردار باشند چرا که یکی از مهمترین منابع اصلی دریافت اطلاعات برای دختران نوجوان مادران آنها می باشند.

در تبیین این یافته می توان گفت که آموزش برنامه تربیت جنسی در دختران نوجوان با توجه به نداشتن ارتباط مؤثر با مادر به عنوان مهمترین منبع اصلی دریافت اطلاعات علمی با موضوع مورد بحث و فشرده بودن جلسات برنامه آموزشی و عدم آگاهی مادران فرزندان تحت سرپرستی از برنامه تربیت جنسی و عدم انتقال اطلاعات از طریق مادر و یا والدین و کسب اطلاعات فرزندان از طریق همسالان و عدم حضور یکی از فرزندان هر جلسه در برنامه مداخله ای آموزشی موجب عدم تأثیر برنامه ی تربیت جنسی در پیشگیری از سوء استفاده جنسی (دانش جنسی) دختران گردید.

در مورد نگرش های جنسی نتایج یافته ها حاکی از این بود که دختران نوجوان در رابطه با غذا خوردن با افراد HIV دیدگاه مثبتی دارند، ۸۰٪ نقش مردان در سکس را مهمتر نمی دانند و ۵۹٪ با رابطه جنسی قبل از دواج برای مردان مخالفند و ۵۸٪ آموزشهای جنسی را برای کاهش نگرانی نوجوانان مؤثر می دانند، ۶۲٪ برای مشاهده تصاویر مستهجن تاحدودی موافقت. نوجوانان از دانش جنسی مناسبی برخوردار نیستند هرچند که نگرش جنسی مثبتی دارند. موضوعی که قابل ملاحظه است کمیبود آگاهی و آموزش جنسی است که در این میان باید به احساسهای والدین و مربیان برای آموزش مسائل جنسی اشاره ای بکنیم چرا که بسیاری از آنها در رابطه با آموزشهای جنسی احساس خجالت و شرمندگی می کنند و یا حتی مهارت کافی برای این کار را ندارند (افشاری، پورانداخت، پژوهیده، سیده زهرا و یزدی زاده و محمدی، ۱۳۹۱)

این یافته با پژوهشهای زیادی از جمله؛ شاما گوپتا (۲۰۱۳)، شتی، کولی و پاتیل (۲۰۱۵)، گنفورنر و گبهرت (۲۰۱۷)، خلیلی و بختیاری (۱۳۹۳) و افشاری و همکاران (۱۳۹۱) همسو هست.

در تبیین این یافته می توان عنوان نمود که بررسی های به عمل آمده بیانگر این واقعیت هستند که اکثر دختران دارای آگاهی های ناکافی، نگرشهای مغایر و رفتارهای بهداشتی نادرست در مورد بلوغ هستند (آهون بر و محمدیان، ۱۳۹۵). آموزش مسایل جنسی باعث می شود که افراد درباره این مسایل عمیق تر فکر کنند، در روابط بین فردی، حساس تر و آگاهتر عمل کرده و روابط جنسی منطقی تر و مسؤلانه تری داشته باشند. این آموزش ها علاوه بر حوزه شناختی (اطلاعات و دانش) به حوزه عاطفی (احساسات، ارزش ها و نگرش ها) و حوزه رفتاری (مهارت های ارتباطی و تصمیم گیری) نیز مربوط می شود (یونسکو، ۲۰۰۵).

با وجود احساس شرم و خجالت در بیان مسائل جنسی در میان دختران نوجوان و عدم تمایل دختران به موضوع مورد بحث، داشتن دیدگاهی منفی نسبت به موضوع مورد بحث و همچنین بی حوصلگی و علاقه نداشتن دختران در مورد موضوع مطرح

شده و اطلاعات به دست آمده موجب عدم تأثیر برنامه ی تربیت جنسی به روی پیشگیری از سوء استفاده جنسی (نگرش جنسی) دختران گردید .

نتایج نشان داد میزان جرأت ورزی دختران نوجوان مقیم مرکز نگهداری بهزیستی در برنامه تربیت جنسی به طور معناداری بهبود پیدا کرده است و گروه آزمایش نسبت به گروه گواه عملکرد بهتری داشته اند .

این یافته با پژوهشهای زیادی از جمله ؛ سبز قبائی (۱۳۹۵) ، کجیاف و همکاران (۱۳۹۴) ، مالکی (۱۳۹۴) ، خزایی و همکاران (۱۳۹۳) ، غباری بناب و حجازی (۱۳۹۲) ، رزن و سسن (۲۰۱۴) ، هاوکر و بولتن (۲۰۱۵) ، پراتو (۲۰۱۱) ، ابوترابی و بیات (۲۰۱۰) ، پائیزی و همکاران (۲۰۱۰) ، صبحی و رجبی (۲۰۱۰) همسویی دارد .

در تبیین این موضوع می توان عنوان نمود که دخترانی که به دور از خانواده در مرکز نگهداری ساکن هستند در معرض آسیبهای اجتماعی و رفتارهای پرخطر جنسی قرار بگیرند که به دلیل خلأ عاطفی ، نداشتن سرپرست مؤثر احساس تنهایی ، گوشه گیری و افسردگی خواستار برقراری ارتباط با جنس مخالف می باشند همچنین عدم آگاهی و نداشتن اطلاعات ناقص از برنامه تربیت جنسی و نداشتن مهارت جرأت ورزی باعث می شد تا افراد سوء استفاده گر فرزندان را مورد سوء استفاده های رفتاری و جنسی قرار بدهند که آموزش تربیت جنسی به دختران نوجوان و انجام تمرینات مهارت جرأت ورزی و نه گفتن موجب افزایش سطح اعتماد به نفس ، برقراری ارتباطات اجتماعی و دوستی با همسالان مورد اعتماد و تن ندادن به هر ارتباط و دوستی با جنس مخالف ، کاهش افسردگی و دفاع از حقوق خود موجب تأثیر برنامه تربیت جنسی در مهارت جرأت ورزی دختران نوجوان گردید .

آموزش برنامه مهارت جرأت ورزی یکی از مهارت های زندگی است که موجب عزت نفس، تفکر انتقادی، بیان منطقی افکار و احساسات ، کاهش استرس و افسردگی تحصیلی می شود و به صورت ملاحظه حقوق دیگران و در عین حال گرفتن حق خود و در نهایت افزایش میزان رضایت از زندگی و شادکامی تعریف می شود (هاشمی، ۱۳۹۱ ، به نقل ۱۳۹۱ از ربیعی ، اسلامی ، مسعودی و سلحشوری ، ۱۳۹۱ ، ۸۴۶) .

تشکر و قدردانی :

از فرصت پیش آمده در کنار اساتید بزرگوام در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی از اینکه یک پژوهش علمی را به سرانجام برسانم خوشحالم . در اینجا وظیفه ی خود می دانم تا از همراهی استاد راهنمایم جناب آقای دکتر مجتبی امیری مجد و استاد مشاورم سرکار خانم دکتر پریسا تجلی که مادرانه و دلسوزانه همراهی ام کردند کمال تشکر را داشته باشم .

از همراهی دوست عزیزم خانم عسل سلیمانی که همانند یک خواهر همیشه در کنارم بود و در نوشتن پایان نامه ام بسیار زحمت کشید کمال تشکر و قدردانی را دارم . همچنین از همکاران عزیزم که مرا در همراهی این پژوهش یاری رساندند تشکر می نمایم . لازم به ذکر است از همکاری سازمان بهزیستی استان قزوین و مدیر کل بهزیستی استان جناب آقای علیرضا وارثی و معاونت محترم امور اجتماعی بهزیستی استان قزوین سرکار خانم هدی حقیقی و مسؤل دفتر امور شبه خانواده سرکار خانم عشرت السادات سعیدی نیا و مدیر عامل مؤسسه ی راه فرشتگان آسمانی جناب آقای علی اصغر عاملیان و مسؤلین فنی واحد دختران ۶-۱۲ و ۱۲-۱۸ سال مؤسسه سرکار خانم زبیده درویشوند و شیما رضایی تشکر کنم . بدون شک این پژوهش با همکاری و همیاری این عزیزان به عرصه نمی نشست . همچنین از دختران عزیزم در مرکز شبانه روزی که با صبوری به آموزشها گوش دادند و مرا در پاسخگویی به پرسشنامه ها یاری رساندند تشکر می نمایم ، به امید موفقیت روز افزون تک تک دختران عزیزم . از زحمات استاد بزرگوام دکتر سیف زرگر که الغبای روانشناسی را به من آموختند تشکر می نمایم . در

پایان از مادر و پدرم و به ویژه مادرم که طی سالها صبورانه و مادرانه و عاشقانه به من درسهای زندگی را آموخت تشکر می کنم

منابع :

منابع فارسی :

آزاد . سمانه . (۱۳۹۶) . نقد و بررسی برنامه پیشنهادی تربیت جنسی در دوره آموزش ابتدائی . مجله رشد آموزش مشاور مدرسه . ش ۲ . ۴۳ - ۴۷

آهنگر زاده رضایی . سهیلا ، خلیل زاده . حمیده . (۱۳۹۰) . ارتقاء توانمندی نوجوانان و مادران آنان در مقابله با بحران بلوغ در دختران مدارس راهنمایی تحت پوشش پایگاه تحقیقات جمعیتی ارومیه . دو ماهنامه دانشکده پرستاری و مامایی ارومیه . ش ۶

آهون بر . سکینه ، محمدیان . الهه . (۱۳۹۵) . اثر بخشی آموزش مسائل مربوط به دوره بلوغ بر میزان آگاهی دانش آموزان دختر دوره متوسطه اول شهر ایلام . فصلنامه علمی - ترویجی فرهنگ ایلام . ش ۵۲ و ۵۳

آج . آرمان ، ایشانی . فرزاد ، ادی زاده . محمد ، اوپلی پایلری . آق ، جاهدی . حسین ، ایری . مسعود ، مرادی . فریده .

(۱۳۹۵) . رابطه جرأت ورزی و عملکرد تحصیلی دانش آموزان . کنفرانس بین المللی پژوهشی در مهندسی ، علوم و تکنولوژی

احمدی . علی اصغر . (۱۳۹۶) . تربیت جنسی کودک و نوجوان . مجله رشد آموزش و مشاور مدرسه . ش ۳ . ۴ - ۱۱

احمدی . علی اصغر . (۱۳۹۷) . اصول حاکم بر تربیت جنسی . مجله رشد آموزش و مشاور مدرسه . ش ۳

افشاری . پوراندخت ، پژوهیده . سیده زهرا ، یزدی زاده . حمیده ، محمدی . سولماز ، تابش حامد . (۱۳۹۵) . بررسی نیازهای آموزشی دختران ۱۱ - ۱۴ ساله درباره سلامت جنسی . مجله پرستاری و مامایی جامع نگر . ش ۷۹

احمدی . محمد علی . (۱۳۹۸) . اثر بخشی ایمن سازی در برابر استرس بر آبراز وجود و سازگاری اجتماعی دانش آموزان . رساله کارشناسی ارشد . دانشگاه محقق اردبیلی

ابراهیمی قوام . صغری . (۱۳۹۶) . آنچه یک مشاور در آموزش مبانی تربیت جنسی باید بداند . مجله رشد آموزش مشاور مدرسه . ش ۳

افشارنیا . زهره . (۱۳۹۷) . چه وقت و چگونه به سؤالات جنسی کودکان پاسخ دهیم ؟ . مجله موفقیت . ش ۳۶۵

انصاری . سپیده . (۱۳۹۷) . آگاهی بخشی به والدین و مراقبان کودک از کودک آزاری جنسی و راهبردهای پیشگیرانه و مقابله ای . مجله علمی - ترویجی تعلیم و تربیت استثنائی . ش ۱۵۳ . ۲۵ - ۳۲

استاپارد ، میریام ؛ سوری ، فرهاد (مترجم) . پرسشهای کودکان و پاسخ آنها . انتشارات دانش ایران ، ذهن آویز (۱۳۹۳)

- بازرگان . مائده . (۱۳۹۷) . بدانییم و بدانییم و بیشتر بدانییم . مجله موفقیت . ش ۳۷۵
- براتی زاده . مهدی . (۱۳۹۶) . تربیت جنسی . ماهنامه آموزشی - تربیتی . ش ۴۴۶ - ۴۴۷ . ۳۸ - ۴۲
- بدری گرگری . رحیم ، زمانلوی گرگری . سمیرا . (۱۳۹۵) . اثر بخشی آموزش جرأت ورزی بر بهبود کیفیت زندگی نوجوانان دختر قربانی خشونت . مجله زن و مطالعات خانواده . ش ۳۴ . ص ۷ - ۲۶
- برزگر بفرویی . مهدی ، آکوچیان . الهام ، افخمی عقدا . محمد . (۱۳۹۷) . بررسی تأثیر آموزش ویژگیهای زیستی ، شناختی و عاطفی دوران بلوغ به مادران به بهبود روابط والد - فرزندی دختران دارای بلوغ زودرس . دوماهنامه علمی - پژوهشی طلوع بهداشت . ش ۲
- بخشی . نگین ، خرمایی . فرهاد . (۱۳۹۷) . چالشهای والدین در آموزش جنسی به فرزندان : یک مطالعه کیفی . مجله تحقیقات کیفی در علوم سلامت . ش ۳
- پاژنگ . مریم . (۱۳۹۶) . امکان سنجی کاربرد مؤلفه های تربیت جنسی در برنامه های درسی دوره ی ابتدائی : تربیت جنسی به عنوان برنامه درسی مغفول . رساله کارشناسی ارشد . دانشگاه علامه طباطبائی
- پاپالیا . دایان ای ، کاس الدوز . سالی وند ، داسکین فلد من . روت ، گراس . دانا ؛ عرب قهستانی . داوود ، آوادایس یالن . هامایاک ، سهرابی . حمیدرضا ، داور پناه . فروزنده ، حیات روشنائی . افسانه . نقشبندی . سیامک (مترجمان) . روان شناسی رشد و تحول انسان . انتشارات رشد . تهران . (۱۳۹۵)
- پردل . هادی . (۱۳۹۵) . اثر بخشی نظارت والدین بر میزان خطر پذیری نوجوانان . دو فصلنامه آسیب شناسی ، مشاوره و غنی سازی خانواده
- پودینه . لیلا ، جنا آبادی . حسین ، پورقاز . عبدالوهاب . (۱۳۹۵) . رابطه سبکهای فرزند پروری و سبکهای انضباطی با جرأت ورزی دانش آموزان . مجله علمی - پژوهشی . ش ۲۴
- حاجی آخوندی . زهرا . (۱۳۹۷) . تربیت جنسی در مدرسه های آلمان . مجله رشد معلم . ش ۴ . ۱۰
- حسین خانزاد . عباسعلی ، رحیمی . الیاس ، استوی . الهه . (۱۳۹۵) . تأثیر آموزش مهارتهای جرأت ورزی بر بهبود روابط بین همسالان و حرمت خود دانش آموزان دیر آموز . فصلنامه افراد استثنائی . ش ۲۱
- خنجری . صدیقه ، مدبر . مریم ، حقانی . حمید . (۱۳۹۵) . تأثیر برنامه آموزش پیشگیری از سوء رفتار جنسی بر آگاهی ، نگرش و عملکرد والدین کودکان سنین مدرسه . نشریه پرستاری مرکز تحقیقات مراقبتهای پرستاری دانشگاه علوم پزشکی تهران . ش ۱۷ . ۱۰۴ - ۲۷
- دفرتاس . کریستال ، رئیسی طوسی . سارا (مترجم) . کلیدهای آموزش و مراقبت از سلامت جنسی در کودکان و نوجوانان . انتشارات صابرین (۱۳۹۸)
- رزاقی . رضا . (۱۳۹۰) . ارزیابی سلامت جنسی نوجوانان تحت مراقبت شبانه روزی و اثر بخشی برنامه جامع آموزش جنسی (تربیت جنسی) بر ارتقاء دانش ، نگرش و خودپنداره جنسی . رساله دکتری . دانشگاه علامه طباطبائی

رحمانی . اعظم ، مرقاتی خویی . عفت السادات ، مقدم بنایم . لیدا ، صادقی . نرگس . (۱۳۹۶) . فقدان حمایت اجتماعی چگونه بر رفتارهای مخاطره آمیز جنسی دختران نوجوان اثر گذار است ؟ . مجله تحقیقات کیفی در علوم سلامت

رحمانی . احسان ، عارفی . مختار ، افشاری نیا . کریم ، امیری . حسن . (۱۳۹۷) . طراحی بسته آموزشی تربیت جنسی نوجوانان مبتنی بر فرهنگ ایرانی و اثر بخشی آن بر خودکارآمدی اجتماعی و خطر پذیری جنسی در دانش آموزان دختر متوسطه اول . مجله علوم روان شناختی . ش ۷۰

رشید . خسرو ، حسینی اصل نظر لو . مریم . (۱۳۹۶) . بررسی تأثیر آموزش جنسی بر افزایش دانش جنسی والدین و احساس کفایت آنان در شهر ارومیه . نشریه علمی - پژوهشی آموزش و ارزشیابی . ۹ . ۷ . ۱۴۳ - ۱۶۲

رفائی شیرپاک . خسرو . (۱۳۹۶) . بهداشت جنسی . مجله دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات بهداشتی دانشگاه علوم پزشکی تهران .

رفتار علی آبادی . محمد رضا ، ژیان طبسی . مریم ، مفاخری . حنا ، رفتار علی آبادی . الهه . (۲۰۱۵) . سوء استفاده جنسی از کودکان ، پیامدها و مداخلات پیشگیرانه . دومین کنگره ی بین المللی توانمند سازی جامعه در حوزه ی مشاوره و خانواده ، تعلیم و تربیت اسلامی

زارع . معصومه ، خرمایی . فرهاد . (۱۳۹۵) . ویژگیهای روان سنجی مقیاس جرأت ورزی سازگاران و پرخاشگرانه . مجله علمی - پژوهشی روشها و مدل های روانشناسی دانشگاه آزاد شیراز . ش ۲۳

زارع . معصومه ، خرمایی . فرهاد . (۱۳۹۵) . بررسی رابطه ابعاد بین الگوهای ارتباطات استادان خانواده و جرأت ورزی در دانشجویان با واسطه گری تنظیم هیجان . مجله مطالعات آموزش و یادگیری دانشگاه شیراز . ش ۲

سعدی . زهرا . نه به من دست زن : آموزش اصول تربیت جنسی فرزندان برای والدین . تهران . انتشارات سیادت . (۱۳۹۶)

شیرزادی . شایسته ، دشمنگیر . پری ناز ، محمودی . حسن ، نیک سادات . نگین ، تقدیسی . محمد حسین ، شجاعی زاده . داوود . (۱۳۹۳) . تأثیر شیوه آموزش مبتنی بر بحث گروهی بر ارتقاء رفتارهای بهداشتی دوران عادت ماهیانه دختران نوجوان ساکن مراکز شبانه روزی بهزیستی شهر تهران . مجله آموزش و سلامت جامعه . ش ۴

شیویاری . فرهاد ، صفریانی . آرزو . روانشناسی تربیت جنسی کودکان و نوجوانان . تهران . انتشارات آذر فر . (۱۳۹۶)

صادقی . محمد جواد . (۱۳۹۸) . نقش خانواده در تربیت جنسی کودکان . مجله پیشرفتهای نوین در علوم رفتاری . ش ۳۰

عابدینی . الهه ، طیبی . زهرا ، ضیایی . پریسا ، زارع زاده خیبری . شیوا . (۱۳۹۵) . مطالعه کیفی تجارب مادران از آموزش مسائل جنسی به دختران نوجوان با تأکید بر عوامل فرهنگی . مجله اصول بهداشت روانی . ش ۴

عزتی آراسته . فهیمه ، شبیری . فاطمه ، پارسا . پریسا ، محمدی . یونس . (۱۳۹۶) . بررسی تأثیر مشاوره گروهی بر ارتقاء آگاهی بهداشت باروری در دختران نوجوان ساکن در مراکز شبانه روزی بهزیستی . مجله دانشکده پرستاری و مامایی ارومیه . ش ۷

عزیزی . مریم ، فتحی . رقیه . (۱۳۹۴) . تأثیر آموزش بهداشت بلوغ بر بهداشت روانی و سبکهای هویتی دانش آموزان دختر ۱۲ - ۱۴ ساله . دانشگاه علوم پزشکی ایلام

علیرضایی . سمیه ، میرزایی نجم آبادی . (۱۳۹۸) . تأثیر برنامه های آموزشی مبتنی بر مدرسه در پیشگیری از سوء استفاده جنسی از کودکان : مطالعه مروری نظام مند . فصلنامه سلامت روان کودک . ش ۳

کرین . ویلیام ؛خوی نژاد . غلامرضا ، رجایی . علیرضا (مترجمین) . نظریه های رشد مفاهیم و کاربردها . رشد . تهران . (۱۳۹۵)

قدیریان پور . سمانه . (۱۳۹۷) . تربیت جنسی کودک من . مجله رشد آموزش پیش دبستانی . ش ۱۶ . ۱ - ۱۸

قدم پور . عزت اله ، یوسف وند . لیلا ، رادمهر . پروانه . (۱۳۹۵) . تأثیر آموزش برنامه جرأت ورزی بر میزان تفکر انتقادی (خلاقیت ، بالندگی ، تعهد) در دانش آموزان دختر پایه دوم دوره متوسطه اول شهر خرم آباد . فصلنامه علمی - پژوهشی ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی . ش ۲

قربانی . صدیقه ، خلیج . محمد . (۱۳۹۰) بررسی تأثیر آموزش و مشاوره در ارتباط با مسائل زناشویی در نحوه نگرش به روابط جنسی دختران بدو ازدواج در مرکز مشاوره ازدواج شهرستان قزوین . نشریه علمی - پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی البرز . ش ۱

فقیهی مقدس . نفیسه ، مؤمنی راد . فهیمه ، شریفی . سعید . (۱۳۹۸) . ارائه مدل رفتار منحرفانه ی جنسی نوجوانان دختر : تأملی بر رویکرد زمینه ای . مجله زن در توسعه سیاست . ش ۱

رایس . ف . فیلیپ ؛ فروغان (مترجم) . رشد انسان ، روانشناسی از تولد تا مرگ . ارجمند . تهران . (۱۳۹۰)

گلی . فاطمه ، محمدی احمد آبادی . ناصر . (۱۳۹۸) . تأثیر آموزش تربیت جنسی بر آگاهی ، نگرش و عملکرد مادران در پاسخ به سؤالات دختران . فصلنامه سلامت روان کودک . ش ۲

گلی نژاد . محمد ، موسی زاده . ابراهیم . (۱۳۹۱) . جرأت ورزی به عنوان یک مهارت ارتباطی مؤثر . مجله اصلاح و تربیت . ش ۱۲۰

لطیف نژاد . ربابه ، جواد نوری . مژگان ، حسن پور . مرضیه ، هزاوه ای . سید محمد مهدی ، تقی پور . علی . (۱۳۹۱) . ضرورت آموزش سلامت جنسی به دختران نوجوان در ایران . مجله زنان و نازایی و مامایی ایران . ش ۱۲

مرقاتی خویی . عفت السادات ، ابوالقاسمی . نادیا ، تقدیسی . محمد حسین . (۱۳۹۶) . تربیت جنسی دانش آموزان از نگاه مربیان بهداشت . مجله رشد آموزش مشاور مدرسه .

محمد بیگی . رضا ، فقیهی . علیرضا ، ناطقی . فائزه . (۱۳۹۶) . طراحی الگوی مطلوب برنامه جنسی در دوره ابتدائی در شهر تهران . فصلنامه روانشناسی تربیتی دانشگاه علامه طباطبائی . ش ۲۳ . ۲۱ - ۳۹

محمد بیگی . رضا ، فقیهی . علیرضا ، ناطقی . فائزه ، جولایی . لیلا . (۱۳۹۷) بررسی برنامه درسی تربیت جنسی در دوره ابتدائی مبتنی بر دیدگاه معلمان و ارائه راهکارهای مطلوب از دیدگاه متخصصان . دو فصلنامه نظریه و عمل در برنامه درسی . ش ۱۲ . ۱۵۴ - ۱۷۹

محمدی بلبان آباد . سمیرا . (۱۳۹۶) تأثیر تربیت جنسی کودکان بر تصمیم گیری بالینی دانشجویان مامایی دانشگاه علوم پزشکی تهران دانشکده پرستاری و مامایی . پایان نامه

محمدیان . عبد الله ، لیوارجانی . شعله ، آزموده . معصومه . (۱۳۹۷) . مقایسه اضطراب اجتماعی ، خودکارآمدی و سرسختی روانشناختی دانش آموزان دوره دوم متوسطه با سطوح جرأت ورزی متفاوت . مجله زن و مطالعات خانواده . ش ۴۰

مرقاتی خویی . عفت السادات ، ابوالقاسمی . ناریا ، تقدیسی . محمد حسین . (۱۳۹۶) تربیت جنسی دانش آموزان از نگاه مربیان بهداشت . مجله رشد آموزش مشاور مدرسه . ش ۳ . ۴۲ - ۴۴

مجد پور . معصومه ، شمس . محسن ، پرهیزکار . سعادت ، موسوی زاده . علی ، رحیمی . علی . (۱۳۹۶) . آموزش جنسی غیر رسمی به دختران نوجوان از طریق توانمند سازی مادران آنها : یک کارآزمایی میدانی . مجله دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات بهداشتی . ش ۳

مجد پور . معصومه ، شمس . محسن ، پرهیزکار . سعادت ، موسوی زاده . علی ، رحیمی . علی . (۱۳۹۶) . دیدگاه ها و نظرات مادران درباره آموزش مسائل جنسی به دختران نوجوان خود یک مطالعه کیفی . مجله طلوع بهداشت دو ماهنامه علمی پژوهشی . ش ۳

مستوفی . ناهید ، گرمارودی . غلامرضا ، شمشیری . احمدرضا ، شکیبازاده . الهام . (۱۳۹۵) . تأثیر آموزش گروهی بر آگاهی نگرش و عملکرد مادران در تربیت جنسی دختران نوجوان در شهر تهران . مجله دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات بهداشتی دانشگاه علوم پزشکی تهران . ش ۳ . ۴۵ - ۵۹

مفیدی . فرخنده ، قاسم تبار . سید نبی الله ، نجف زاده . ندا . (۱۳۹۵) . اثر بخشی آموزش مهارتهای جرأت ورزی در دانش آموزان قربانی قلدری . فصلنامه مطالعات پیش دبستان و دبستان . ش ۴

میر شاهی . مهری ، قادری . علی رضا ، معینی زاده . مجید . (۱۳۹۴) . اثر بخشی آموزش مهارت زندگی بر علائم بالینی شخصیت قربانیان جنسی . دانشگاه فردوسی مشهد دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی

نعمامی . عبدالزهرا ، شمس علیزاده . نسیم ، عبدی . علی . (۱۳۹۵) . اثر بخشی برنامه آموزش مهارت جرأت ورزی بر میزان کمروبی و خودپنداره کلی دختران نوجوان . فصلنامه علمی پژوهشی زن و جامعه ش ۱

نیکو گفتار . منصوره ، نقبایی . میترا سادات . (۱۳۹۲) . نقش آموزش ابراز وجود بر افزایش ابراز وجود و بلوغ اجتماعی دانش آموزان دختر پایه اول دبیرستان . فصلنامه فرهنگی - تربیتی زنان و خانواده . ش ۲۵

هارون رشیدی . همایون ، کاظمیان مقدم . کبری . (۱۳۹۷) . رابطه الگوهای ارتباطی ، انعطاف پذیری و انسجام خانواده با جرأت ورزی دانش آموزان دختر . فصلنامه فرهنگی - تربیتی زنان و خانواده . ش ۴۴

یزدانی . سمیه ، سهرابی شگفتی . نادره . (۱۳۹۷) تأثیر آموزش تربیت جنسی بر هویت جنسی کودکان ۷ - ۱۱ سال شهر شیراز . دوفصلنامه مشاوره کاربردی . ش ۲ . ۹۳ - ۱۰۸ .

منابع انگلیسی :

Chen , J , Chen , D . Awareness of child sexual abuse prevention education among parents of Grade 3 elementary school pupils in Fuxin City , China . Health Educ Res . 2005; 20:540 – ۵۴۷.

Child Abuse and Mental Disorders in Iranian Adolescents Azar Pirdehghan, Mahmood Vakili, Yavar Rajabzadeh, Mohammad Puyandehpour, and Arezoo Aghakoochak.. (۲۰۱۶)

Child Abuse and Neglect : A Survey on Primary School Teachers of Kanpur City Ramesh G , Kumar A , Raj A , Gupta B, Katiyar A , Nagarajappa R Department of Oral and Maxillofacial Pathology, Rama Dental College Hospital and Research Centre, Kanpur, Uttar Pradesh, India
۲
India.

ff ec Sexaa cccc aii Pggga wwwweeeeee iii Peccrrrrrr r'
Mothers Education Section. Katayun MobrEdi , SEyEdEh batool haSanpoor–azghady , SEyEd ali azin , haMid haghani , lEila aMiri Farahani More teenage girls are self harming than ever before – here’s why October 24, 2017 2.32am AEDT.

Effectiveness of psychosocial interventions in abused children and their families Firoozeh Derakhshanpour, Ahmad Hajebi, Leili Panaghi, Zohre Ahmadabadi.(۲۰۱۷)

Effectiveness of psychosocial interventions in abused children and their families Firoozeh Derakhshanpour , Ahmad Hajebi , Leili Panaghi , Zohre Ahmadabadi. (۲۰۱۷)

Improving Sexual Health Education Programs for Adolescent Students through Game-Based Learning and Gamification . Hussein Harun, XiaoHu Samuel Kai Wah Chu, Robin R. Mellecker, Goodluck Gabriel, and Patrick Siril Ndekao . International Journal of Environmental Research and Public Health — Open Access Journal.

Lee , D . Y , Hallbery , E . I ., Slomon , A . G . , and Haase , R . (1985) An Assertiveness Scale For Addescents , Journal Of Clinical psychology , 41 , 51 – 57 . Instrument Reproduced by permission of D . Y . Lee.

Potential Child Abuse Screening in Emergency Department ; aDiagnostic Accuracy Study HosseinDinpanah1, AbazarAkbarzadehPasha , MojtabaSanji. (۲۰۱۷)

Published online 2016 January 30. Research Article Child Abuse and Mental Disorders in Iranian Adolescents Azar Pirdehghan, Mahmood Vakili, Yavar Rajabzadeh, Mohammad Puyandehpour, and Arezoo Aghakoochak A Pilot Study of a 6-Week Parenting Program for Mothers of Pre-school Children Attending Family Health Centers in Karachi, Pakistan Yasmin Khowaja , Rozina Karmaliani , Shela Hirani , Asif Raza Khowaja , Ghazala Rafique , Judith McFarlane.

Study on the Psychometric Characteristics of Child Abuse Self Report Scale Sedigheh Gozal, MSc Department of Psychometrics Islamic Azad University, Roya Kuchakentezar, PhD

Department of of Clinical Psychology Islamic Azad University, Tehran Markaz branch Shiva Dolatabadi, PhD Department of Clinical Psychology Allameh Tabatabai University .IPA International Journal of Psychology Vol. 13, No. 1, Winter & Spring 2019 PP. 22-39 . International Journal of Medical Toxicology and Forensic Medicine. 2017;7(2):105-16 .

